

Schokkend en fascinerend Rampen in het verleden

'Een ramp of catastrofe', zo leert Wikipedia ons, 'is een gebeurtenis waarbij een ernstige verstoring van de openbare veiligheid is ontstaan, waarbij het leven en de gezondheid van vele personen, het milieu of grote materiële belangen in ernstige mate worden bedreigd of zijn geschaad, en waarbij een gecoördineerde inzet van diensten en organisaties van verschillende disciplines is vereist om de dreiging weg te nemen of de schadelijke gevolgen te beperken'.¹ Een hele mond vol dus, én niet meteen een thema om vrolijk van te worden. Niettemin spreken rampen ook tot de verbeelding. Een fenomeen zoals het ramptoerisme bewijst dat mensen ondanks – of dankzij? – hun huiver toch ook gefascineerd zijn door rampzalige gebeurtenissen.

Is het sensatiezucht? Of maakt het deel uit van het verwerkingsproces? Rampen stoten in elk geval af en trekken tegelijk aan, zowel nu als in het verleden. Ze vormen het onderwerp van veel verhalen en zijn daarom ook voor historici interessant onderzoeksterrein. Zij onderzoeken daarbij niet zozeer de harde feiten, maar hebben de laatste jaren vooral ook oog voor de impact van catastrofes. Vanuit de ecologische en economische geschiedenis bijvoorbeeld worden rampen bestudeerd als breukpunten die kunnen leiden tot institutionele verandering en technologische vernieuwing. Rampen worden bovendien niet langer bekeken als louter natuurlijke fenomenen, maar ook als culturele constructies. Hoe mensen omgingen met ingrijpende gebeurtenissen en welke mentale effecten rampen in het verleden hadden, zijn vragen die dit thema in een nieuw licht plaatsen.²

Dit themanummer focust op rampen uit het verleden. Een onderwerp dat heel veel onderzoeksmogelijkheden biedt, ook voor lokale historici. Niet alleen bestaan er verschillende soorten rampen met elk hun eigen oorzaken en gevolgen, bij een ramp zijn ook dikwijls veel mensen en instanties betrokken. Van slachtoffer, over ooggetuige en hulpverlener tot overheidsinstantie: er zijn heel uiteenlopende perspectieven om een ramp te onderzoeken. Informatie over preventie, bestrijding en verwerking van catastrofes is bovendien in erg diverse bronnen te vinden. Dat blijkt mooi uit het artikel van Bram Vannieuwenhuyze over stadsbranden waarmee dit themanummer opent. Aan de hand van verschillende bronnen onderzoekt Vannieuwenhuyze stadsbranden in het laatmiddeleeuwse en vroegmoderne Brussel. Hij vertrekt daarbij vanuit vier informatielagen – feiten, preventie, bestrijding en verwerking – en toont aan hoe kritische zin en een multidisciplinaire benadering onontbeerlijk zijn. Gegevens over stadsbranden zijn immers fragmentair bewaard en leren vaak meer over de nawerking dan over de rampen zelf. Die nawerking kon sterk verschillen van plaats tot plaats. Vannieuwenhuyze roept lokale historici dan ook op om ook in hun stad of dorp branden beter in kaart te brengen en daarbij zoveel mogelijk bronnen te raadplegen.

Specifieke bronnen om een ramp te bestuderen, bestaan immers niet. Zo stelt ook Alexander Soetaert vast in zijn bijdrage over rivieroverstromingen. Geïnspireerd door concepten uit de *historical disaster research* onderzoekt deze jonge historicus via verschillende bronnen de rol van de verschillende overheden voor, tijdens en na overstromingen in het vroegmoderne Namen. Terwijl het stadsbestuur vooral investeerde in noodhulp, waren de provinciale en centrale overheden voornamelijk betrokken bij het vergoeden van de geleden schade. Zijn artikel maakt bovendien duidelijk dat van burgers zelf ook inspanningen werden verwacht. Van een echt doeltreffend preventiebeleid voor overstromingen was in de vroegmoderne periode nog geen sprake.

Dat was helemaal anders tijdens de achttiende-eeuwse uitbraak van veepest, die Filip Van Roosbroeck in zijn artikel onderzoekt. Bij deze 'ramp' probeerde de centrale overheid net door een grootschalige bestrijdingspolitiek, waarbij dieren preventief werden geslacht, de verspreiding van de veepest af te remmen. Deze slachtpolitiek wierp in het binnenland haar vruchten af, maar bleek in de kustpolders niet te werken. Het conflict dat hierdoor ontstond tussen plaatselijke en regionale overheden enerzijds en de centrale overheid anderzijds, leverde voor historici interessant bronnenmateriaal op. Het Brugse Vrije probeerde immers door het verspreiden van voorgedrukte formulieren zicht te krijgen op de acties van de lokale besturen. Deze formulieren en tabellen zijn een unieke bron die niet alleen licht werpt op de aanpak van een ramp als de veepest, maar tevens een mooie inkijk biedt in diverse aspecten van het achttiende-eeuwse platteland.

De laatste bijdrage is ongetwijfeld de meest experimentele en ongewone van het hele themanummer. Manuel Sintubin laat de lezer in zijn artikel kennismaken met de historische seismologie, de discipline die zich toelegt op het verzamelen van alle mogelijke informatie over aardbevingen uit het verleden: geschreven verslagen in dagboeken of kronieken, inventarissen van schade of slachtoffers, grafschriften, immaterieel erfgoed zoals legenden, enzovoort. Al deze getuigenissen uit het verleden worden samengebracht in heuse catalogen. Voor lokale historici geïnteresseerd in historische aardbevingen vormen deze catalogen een belangrijk vertrekpunt. Maar ze moeten ook met de nodige voorzichtigheid worden gelezen. Historische seismologie is echter meer dan *Spielerei*, zo toont Sintubin aan. Ze leert ons onder meer dat de kans reëel is dat onze streken in de nabije toekomst met een relatief zware aardbeving geconfronteerd zullen worden. Ingenieurs houden hiermee rekening bij de bouw van gevoelige infrastructuur. Een mooie illustratie van hoe historisch onderzoek naar rampen maatschappelijk relevant kan zijn.

Dit nummer over rampen biedt ongetwijfeld voor elk wat wils. Maar hoe gevarieerd de bijdragen ook zijn, het themanummer blijft natuurlijk een eerste verkenning van een schokkend doch fascinerend onderzoeksobject. Als de verschillende artikels ons iets leren, dan is het vooral dat de geschiedenis van historische rampen nog grotendeels geschreven moet worden. Het onderzoek van lokale historici zou daarbij erg waardevol kunnen zijn. De redactie hoopt dan ook dat de lezer zich door het voorliggend nummer zal laten inspireren en – voorbij het 'historische ramptoerisme' – creatief met dit thema aan de slag zal gaan.

Namens de redactieraad

Nele Provoost

- 1 'Ramp', *Wikipedia*. 12 juni 2016, <https://nl.wikipedia.org/wiki/Ramp> (geraadpleegd op 15 juli 2016).
- 2 Zie bijvoorbeeld A.T. Brown, A. Burn en R. Doherty (reds.), *Crises in economic and social history: a comparative perspective* (Woodbridge 2015) en R. Dahlberg, 'Cracks in the past: historical approaches to disaster research', in: R. Dahlberg, O. Rubin en M. Thanning Vendelø (reds.), *Disaster research. Multidisciplinary and international perspectives* (Londen en New York 2016) 21–33.